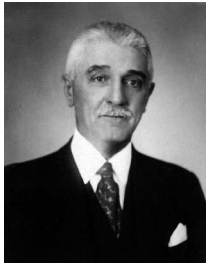

A TÖRTÉNELMI DENTUMOGER AVAGY DONTÖVI MAGYARORSZÁG?

Erdélyi István

a történettudományok doktora
i_erdely@invitel.hu

Polyáni Tuzson János
botanikus
(Szászcsanád, 1870–
Budapest, 1943)
emlékére

A titokzatos magyar szerző, Anonymus 1210 táján írt munkájában szerepel a Dentumoger helynév, amit Dontövi Magyarországnak szoktak szabadon lefordítani, illetve értelmezni. Ez a Don torkolatvidékét jelentheti. Anonymus (azaz a P. nevű szerző, akit *magisternek* neveznek) természetesen még olvashatta, s valószínűleg olvasta is a török hódoltság elején eltűnt Ósmagyar Krónikánkat. Munkájának helyes címalakja *Gesta hungarum* (Süpek, 1992). Tuzson János, aki Tudományos Akadémiánknak már 1909-től jeles tagja volt, természetesen nem ezt a titokzatosnak tűnő területet akarta megtalálni vagy felderíteni, hanem a növényntani jelenségeket akarta helyben tanulmányozni még 1912-ben lefolytatott kutatóútja során, amely Európa és Ázsia határán, az Ural hegységtől délre, a Meotisz-tótól keletre zajlott le (Tuzson, 1913). Visszatérve kutatóútjáról, amit néhány helybeli társával vitt

végbe (Litwinow Szentpétervárról, R. Sztankovits és a herszoni Pacsoszki), idehaza előadást tartott a Természettudományi Társulatban, majd még ugyanabban az évben a kutatóútjáról szóló előadását a fent említett társulat folyóiratában, a *Természettudományi Közönlönyben* tették közzé. 1912-ben lett a Pázmány Péter Egyetem Növényrendszertani Intézetének a vezetője. Egyébként Tuzson János a kolozsvári egyetemen szerzett bölcsész-doktori diplomát, majd a Selmecbányai Erdészeti Akadémia növényntani tanára lett, ezután a budapesti Műegyetem magántanára volt, de már 1907-től szerkesztette a *Növényntani Közleményeket* is. Ezeket azért volt szükséges jelezniük, mivel az oroszországi tanulmányútja során tett növényntani és talajtani megfigyeléseket, valamint a saját kutatói útvonalát az említett, 1913-ban megjelent előadásának térképén is rögzítette a folyóirat 691. oldalán. Számunkra most a legfontosabb közülük a füves steppe, a feketeföldi puszták, a nomádok élőhelyei. Kutatói útvonal a Don déli partvidékét is átszegte. Idehaza létrehozta és vezette is 1940-ig a Növényntani és Növényföldrajzi Intézetet.

Van egyébként egy olyan fénykép is a szövegek között, amelyen kazak jurtat és annak lakóit láthatjuk, ezt többen is utánkölték, általában hivatkozás nélkül. Tehát az

általuk bejárt területen, a Volgától jóval nyugatabbra, akkor még kazakok is éltek a steppe európai részén.

Tuzson János természetesen nem ismerhette a krónikás, Viterbói Gottfried munkáját, mivel az 1872-ben jelent meg a Georg Heinrich Pertz által szerkesztett *Monumenta Germaniae Historica* című sorozat XXII. kötetében, amely Magyarországon csak 1877-től volt elérhető. Viterbói Gottfried (1872) *Memoria Seculorum seu Liber Memorialis* című munkája azért fontos számunkra, mivel annak a 102. oldalán azt írja, hogy a magyarok ősi országa a Meotisznál volt, Európa és Ázsia határán. Éppen ezen a vidéken járt tanulmányúton Tuzson János is.

Viterbói Gottfried történész munkáját a 12. század derekán–végén írta, abban az itáliai városban, Rómától légvonalban kb. 60 km-re északkeletre, ahol akkoriban a pápák székhelye volt, még nem a mai római Lateránban. Személye erről a városról kapta előnevét. Művében csak egy kis bekezdés szól őseinkről. Forrását nem említi meg. Mi magunk Lev Nyikolajevics Gumiljov leningrádi történész – Anna Ahmatova fia – kíséretében, 1957-ben a kazárok és „mellékesen” őseink nyomait kutattuk a Don folyó torkolatvidékén, főleg attól keletre és délkeletre, de hasztalan.

Problematikánkkal összefüggésben lásd még Csáji László Koppány etnológus 2007-ben megjelent *A sztyepei civilizáció és a magyarság* című könyvét, illetve annak a 37. oldalon közölt térképét, ahol a szerző őseinket a Kr. u. IV. sz. harmadik harmadától az V. sz. második harmadáig helyezte volt el. Azonban később, 2012-ben Fodor István régész a magyarság don–kubáni őshazáját, illetve annak 880-ig tartott létét helyezte a Meotiszról keletre (Fodor, 2012). Valamivel korábban, Róna-Tas András etnográfus és turkológus cikkében

(2012) az ősmagyarokat az 5. sz. és 680 közé helyezte ugyanezen a területen. A térkép cikke 5. oldalán található.

Ettől a területtől nyugatra volt valahol az Etelköznek nevezett, a kutatók által vitatott határu ősmagyar szállásterület és a vele egynek vett, vagy mások által elkülönített Levedia nevű szállásterület. Mindkettő tehát még a déli steppevidéken. Csakúgy, mint az általuk korábban lakottak, ezek a nagy steppevidékek nyújthattak csupán megfelelő életlehetőséget marhacsordáik, méneseik, juhnyájaiak s velük együtt természetesen őseink számára. Később, a Kárpát-medencében már csupán jóval kisebb steppefoltokat találtak. Ilyen volt például a Hortobágy a lecsapolási munkálatok előtt (de annak nagy részén 1938 után már nem lehetett régészeti kutatásokat végezni, mivel katonai tüzéségi gyakorlóterületté vált), ahol a legeltetett állatok itatása is biztosítva volt.

Amikor az őseink nagyjából ezen a két fentebb említett szállásterületen éltek, akkor a Kazár Birodalommal igen jó kapcsolatuk volt, de az még egy fél évtizedig sem tartott. Onnan önként távozva, készülve a honfoglalásra, magukkal hoztak egy nem jelentéktelen, önkéntesen hozzájuk csatlakozott népcsoportot, a kavárokat (vagy kabarokat), akiknek a lélekszámát ugyan (csakúgy, mint honfoglaló magyar őseinkét) nem ismerjük, de Kovar, Kazár alakban néhány helynév máig őrzi emléküket a Kárpát-medencében. Mint ismeretes, a honfoglalásra a végső lökést a szintén nomád besenyők megjelenése és fenyegetése adta meg.

Mindez nem jelenti azt, hogy Julianus Domonkos-rendi barát és Gerardus nevű társa valószínűleg 1235-ben, az ifjabb Béla magyar király költségén megkezdett útja felesleges vagy akár hihetetlen. Jelentését útjáról rendtársa (?) Riccardus (var. Richardus) készí-

tette el, és ezt Cseles Márton jezsuita szerzetes fedezte fel a vatikáni levéltárban 1695-ben. Részletesen írt a kérdésről Bendefy – eredetileg Benda – László az 1936-ban megjelent könyvében, melyet az idén újra kiadtak (Bendefy, 1936). Mint ismeretes, a jelentésben az nincs benne, hogy Julianus, akinek társa útközben elhunyt, átkelt volna a Volgán. Útjáról Marczali Henrik történész készített és közölt rekonstrukív térképet 1911-ben, amelyet aztán Bendefy is átvett. Az a magyar asszony, akivel Julianus a Volgánál találkozott, elmondta neki, hogy magyarok élnek még az egykori Volgai Bolgárország területén (lásd még Mesterházy Károly tanulmányában [1973]). A volgai bolgárok csak a 8. század második felében, mások szerint már az 5. században húzódhattak fel északra a steppéről. Ők maguk Ázsia területéről jöttek Európába. Székvárosuk Bolgari lett. Ezt a találkozási területet nevezik Magna Hungáriának, de ez nem jelenti azt, hogy ott lett volna a magyar őshaza vagy egyik ősmagyar szállásterületünk. Itt jegyezzük meg, hogy Volgai Bolgárországot a kazárok a 7. század végén meghódították, és népét adófizetőjükké tették. Valamivel

később, 699-ben, még a magyar honfoglalás előtt az egykori volgai bolgárok nagyobb részét elvándorolt részben a Duna torkolatvidékére, részben – kettészakadva – pedig a Kárpát-medence déli, Maros-menti, illetve annak északkeleti vidékeire. A volgai bolgárok utódai a ma is élő csuvasok (Gyóni, 2011).

Csupán egy olyan (kis?) temetőről van tudomásunk, a Cseljabinszk közeli Szinyeglazovo (Kékszemű) tó partjáról, ahol az egyik sírban ló combcsontját is megtalálták, és feltételezik, hogy a Déli-Uralon túlon ez lenne az egyik vagy az egyetlen olyan ismert emlék, amely őseink ottani létét bizonyítaná a 9. században (Erdélyi, 2008). Újabban ásatások történetek szintén a hegységtől keletre, az Ujelgi-tó (jelentése: *lefolyásos tó*) partján, ahol évek óta egy nagyobb, 9–10. századi temető feltárása van folyamatban a cseljabinszki Szergej Gennájevics Botalov vezetése alatt, a munkálatokban magyar szakemberek is részt vesznek. Tehát az ősmagyarok egy része ott maradhatott Ázsiában?

Kulcsszavak: *kazárok, Don, magyarok, Etelköz, Levedia*

IRODALOM

- Bendefy László (1936): *Az ismeretlen Julianusz*. Budapest: Stephaneum Nyomda R. T. (Új kiadás: Budapest: Kairosz, 2016)
- Csáji László Koppány (2007): *A sztyeppei civilizáció és a magyarság*. Budapest: Napkút Kiadó
- Erdélyi István (2008): *Scythia Hungarica*. Budapest: Mundus Magyar Egyetemi Kiadó
- Erdélyi István (2016): *Съкровището от Над Сент Миклош*. София: Издателство Тангра ТанНарПа
- Fodor István (2012): A keleten maradt ősmagyarok. *História*, 2.
- Gyóni Gábor [régész, etnológus és az ELTE-n ruszista] (2011): *A történelmi Oroszország népei. Adattár. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, tomus 22. Hannover*

- Mesterházy Károly (1973): Izmaeliták, böszörmények, volgai bolgárok. In: Bencsik János (szerk.): *Hajdúsági Múzeum Évkönyve 1. (A Hajdúsági Múzeum Kiadványai VI.)* Hajdúböszörmény: *Hajdúsági Múzeum*, 37–44. • <http://tinyurl.com/z37f22o>
- Róna-Tas András (2011): Az Uráltól a Kárpát-medencéig. *História*, 8, 2–6.
- Süpek Ottó (1992): Anonymus műve és személye. *Tétkintet*, 5, 4, 4–26.
- Tuzson János (1913): Utazásom az orosz pusztákon. *Természettudományi Közöny*, XLV, 586, 689–712. • <http://tinyurl.com/hywfbrx>
- Viterbói Gottfried [Gottfried von Viterbo, Godefridus Viterbiensis] (1872): *Memoria Secularum seu Liber Memorialis*. In: Pertz, Georg Heinrich (Hrsg.): *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, tomus 22. Hannover

MÉGIS, KINEK A GONDOLATA? Felelősség a szellemi hagyaték kezelésében

Hazai Kinga

ügyvéd, Dr. Kéri – Dr. Hazai Ügyvédi Iroda
dr.hazai.kinga@gmail.com

A szerző, alkotó a műve által él. Amíg él, az alkotó jómagá gondoskodik arról, hogy üzenete, amelyet a mű által a közönséghez közvetít, oly módon kerüljön értelmezésre, ahogyan ő azt szánta. Vagy éppen megörvendeztetni az a tény, hányféleképpen látja őt és gondolatait a nagyjérdemű közönség.

Más a helyzet, amikor már nem élő alkotóról van szó, és jogutódja hivatott magára vállalni a felelősséget, hogy a szerző megfelelő társadalmi megítélésén, jó hírnevén csorba ne essen, ne sérüljenek a szerzői jogok és az ahhoz kapcsolódó vagyoni jogok. Ezt a feladatot a szerző halálát követő hetven évig látják el a jogutódok.

Megint egy új helyzet, amikor már eltelt hetven év, és nincs olyan jogutód, akinek a törvény erejénél fogva lenne kötelessége a szellemi hagyaték gondozása, így az oktatás és köztudat viszi tovább a szerzők alkotásait, újabb és újabb interpretációk által él tovább egy-egy mű. Az a köztudat, amelynek mindannyian formálói és részesei vagyunk, tehát egy közös, egyetemes feladat és ennek felelőssége terhelne minket?

Neves alkotók és művészek óriási előreláttással ki kívánták küszöbölni műveik későbbi hányattatását, így konkrét lépésekkel vagy nagyon precíz végrendelettel gondoskodtak jövőbeni szellemi hagyatékukról.

Így például *Lehár Ferenc*, aki nagyon berzenkedett műveinek bármely módon történő torzítása ellen, még életében zeneműkiadót alapított régi jogászbarátjával, *Dr. Siegfried Freankellel* együtt – aki később a végrendeleti végrehajtója is lett –, és teljes szellemi tulajdonát a kiadóra testálta. A *Glocken Verlag* ezáltal 2018-ig (Lehár †1948) kezeli egységes, még a szerző által lefektetett vezérelvek alapján a jelentős zenei hagyatékot.

Bartók Béla (†1945) Amerikában élő jogutódja, *Bartók Péter* nem tiltakozott ugyan, de a Magyarországon élő *Vásárhelyi Gábor* jogutód megkeserítette *Bozsik Yvette* koreográfus, rendező életét 1995-ben, amikor a *Csodálatos mandarin* Katona József Színházbeli bemutatója kapcsán úgy nyilatkozott, hogy ezzel a produkcióval nemcsak *Lengyel Menyhért – A csodálatos mandarin* című pantomim-mese szerzője – és *Bartók Béla* szellemiségét, hanem az egész magyar művészetet sértették meg. Merthogy minden elképzelést felülmúlt az az erkölcsstelenség, amikor – az eredeti művet megváltoztatva – csecsemőket, illetve kiskorú gyermekeket szerepeltettek az alkotók. Az előadás a 1995-ös bemutatót követően még két évadon keresztül ment a budapesti Katona József Színházban, komoly világfesztiválok is megjelent, és a magyar kultúrát népszerűsítve óriási sikereket aratott